

ՀՆԴԻԿՆԵՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

891.85Ե

U-40

ՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՄՈՍԿՎԱ, 1928

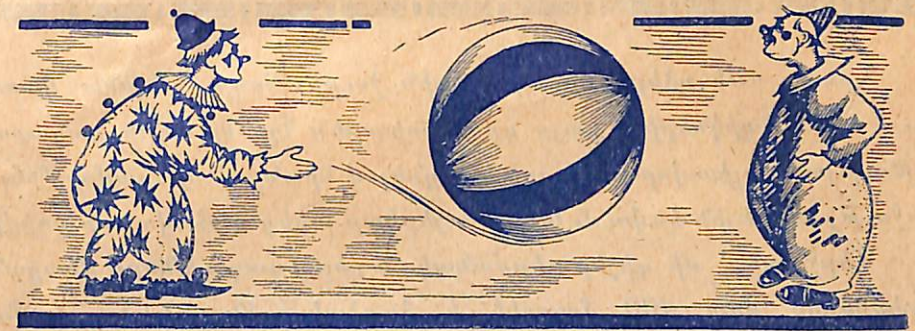
30 JUL 2013

Կլիշեները տրամադրել է Գ. Ֆ. ՄԻՐԻՄԱՆՈՎԻ Հրատարակչությունը

8687-53

Заказ № 803. Главлит 98318. Тираж 3000.

ՀՆԴԻԿՆԵՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

I

Անտիլոպա քաղաքում մեծ կենդանություն կար: Բնակիչներն շտապում էին կրկես, վորը հենց այսօր եր յեկել և այսօր ել հայտարարել իր առաջին ներկայացման մասին: Աֆիշաներում հայտարարված եր, թե դուրս կգան պարուհիներ, ձիավորներ, յերգիչներ, լարախաղացներ և ծաղրածուներ:

Անտիլոպան շինված եր նույնանուն գետի ափին՝ Հյուսիսային Ամերիկայի Տեխաս նահանգում: Այդ քաղաքը բոլորովին նոր ծագում ուներ: Հինգ տարի առաջ գետի նույն ափին վոչ մի տուն գոյություն չուներ և բոլոր հարևան գյուղերում չեր կարելի պատահել և վոչ մի սպիտակի:

Վոչ հեռու այգտեղից, վորտեղ հիմա հիմնված ե Անտիլոպան, այն ժամանակ գտնվում եր հնդիկների Հիավաթա գյուղը: «Սև ոճեր» ցեղի մայրաքաղաքն եր այդ: Գերմանացիք նրա շրջակայքում հիմնեցին իրենց գաղութը և ձգտեցին ավերել Հիավաթան, ասելով՝ թե հնդիկները իրենց խանդարում են:

Հնդիկներն ել միայն պաշտպանում էին իրենց հողը, վորի վրա հնուց ապրում էին, և Տեխասի կառավարությունն ել շատ հանդիսավոր կերպով այդ հողն ընդմիջտ տիրելու իրավունք եր տվել նրանց, բայց գաղթական գերմանացիք այդ իրավունքը բոլորովին չեյին ուզում ճանաչել:

Նրանք «Սև ոճեր» ցեղից խլեցին ջուրը, հողը, անխնա կոտորում եյին հնդիկներին, բայց դրա փոխարեն նրանց տվին քաղաքակրթություն, գլխավորապես ողի խմեցնելով նրանց: Կարմրամորթները քաջությամբ եյին կռվում: Այդպես յերկար տևեց անհավասար կռիվը:

Վերջապես՝ մի գիշեր գերմանական բոլոր գաղութները միացան, հավաքեցին մոտ 400 մարտիկ և հարձակվեցին քնած Հիավաթայի վրա: Հաղթությունը կատարյալ եր: Բոլոր հնդիկները՝ առանց սեռի և հասակի խտրության՝ սպանվեցին, շենքերը վառվեցին, մնացին մի քանի խմբակներ, վոր այդ գիշեր վորսի եյին գնացել... Հիավաթան ջնջվեց յերկրի յերեսից: Գաղթականները կարող եյին հանգիստ ապրել և հպարտանալ իրենց «կուլտուրայով»...

Գերմանացիք տեղափոխվեցին այնտեղ, վորտեղ քիչ առաջ գտնվում եր Հիավաթան, և նրա փոխարեն բարձրացավ մի նոր քաղաք՝ Անտիլոպան:

Հինգ տարուց հետո այդ քաղաքում յերկու հազարից ավելի բնակչություն կար:

Գետափին բացվեցին սնդիկի շերտեր, և քաղաքի ազգաբնակչությունը յերկու անգամ ավելացավ:

Անտիլոպան հիմնելուց վեց տարի հետո, նրա շրջակայքում բռնվեցին «Սև ոճեր» ցեղի ներկայացուցիչները՝ 19 հոգի՝ և Լինչի որենքով կախվեցին քաղաքի հրապարակում: Այն ժամանակից սկսած արդեն վոչ մի բան չկար, վոր քաղաքի ծաղկելուն արգելք լիներ:

Քաղաքն աճեց և զարգացավ: Հիմնվեցին յերկու որսթերթ. յերկաթուղին միացրեց Անտիլոպան Միացյալ Նահանգների մյուս քաղաքների հետ: Գլխավոր փողոցի վրա գտնվում եյին 3 դպրոց, վորոնցից մեկը բարձրագույն: Այն փողոցում, վորտեղ կախվեցին «Սև ոճեր» ցեղի կենդանի մնացածներից վերջինները, հանդիսավոր կերպով կառուցվեց բարեգործական հիմնարկը:

Քահանաները ամեն կիրակի քարոզում եյին յեկեղեցիներում սեր դեպի մերձավորը, հարգանք դեպի ոտարի սեփականությունը և ուրիշ շատ առաքինություններ, առանց վորոնց կյանքը կյանք չի քաղաքակիրթ հասարակության մեջ, և մինչև անգամ դասախոսություններ եյին կարդացվում «ազգերի իրավունքների մասին»:

Գերմանացիք ցնծում եյին: Նրանք սնդիկի, նարնջի, գարու, գինու առևտուրով եյին պարապում, առևտուրն ահագին շահ եր բերում նրանց, և վոչ վոք չեր իմանում, վոր այդ հաստափոր առևտրականներն այն մարտիկներն են, վոր մի ժամանակ վոչնչացրին Հիավթան: Հիմա յուզում լղղացող ղեմքերը հանգիստ եյին:

Վոչ վոք չեր հիշում «Սև ոձերին»:

II

Ամբողջ քաղաքն շտապում եր գնալ կրկես: Աֆիշաները զրավում եյին բնակիչներին: Ծրագիրը հայտարարում եր.

ՅԵԼՈՒՅԹ 15 ՄԵՏՐ ԼԱՐԻ ՎՐԱ

ՀԱՅՏՆԻ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ

ՍԵՎ ԲԱԶԵ-ՍԱԽԵՄԻ,*

ՍԵՎ ՈՁ

Ահեղ մարտիկների վերջին ժառանգի!

Վերջին առաջնորդի!

Ցեղի վերջին ներկայացուցչի!

I. Զրոսանք.

II. Թոխք Անտիլոպից.

III. Մարտի պար և մահվան յերգ:

* Սախեմ—հնդիկների լեզվով՝ առաջնորդ:

Սև Բագեն մի այլ քաղաքում այնպիսի հաջողություն չեր ունենա, այնպիսի հետաքրքրություն դեպի ինքը չեր վարթեցնի, բայց Անտիլոպի համար զարմանալի հետաքրքիր եր, մանավանդ վոր կրկես պահողն արդեն հայտնել եր տեղական լրագրում, վոր ինքը 15 տարի առաջ սարերում պատահել ե մի ծեր հնդկացու՝ 10 տարեկան յերեխան հետը: Այդ ծերունին մեռավ վերքերից և հյուծվելուց, բայց մահից առաջ հաղորդեց, վոր մանուկը վերջերս սպանված հնդիկների առաջնորդի վորդին ե և Սախեմի կոչման ժառանգը: Ծերունու դիակը տաքացրեց վորբին, վորը հետո զարձավ գեղեցիկ և ճարպիկ մարմնամարդ:

Ինքը կրկեսի տերը հենց հիմա իմացավ, վոր Անտիլոպան մի ժամանակ յեղել ե Հիավթան, և վոր Սև Բագեն յելույթ պետք ե ունենա իր նախնիքների շիրիմների վրա: Այդ տեղեկությունը կրկեսի տիրոջն այն համոզմունքին բերեց, վոր նա մեծ, լրիվ մուտք կունենա: Միայն պետք ե մի այնպիսի բան սահմանել, վոր ապավորություն թողնի:

Անտիլոպի բազմաթիվ բնակիչները աղմուկով հավաքվում էին կրկես: Նրանք հպարտանում էին, վոր Գերմանիայից բերած և յերբեք կարմրամորթ չտեսած իրենց կանանց և յերեխաներին կարող են ցույց տալ Սև ոձերի ժառանգը և ինքնագոհ ասել նրանց.

— Նայեցեք: Սա մեկն է այն զարհուրելի դաժան մարդկանցից, վորոնց մենք ջնջեցինք սրանից 15 տարի առաջ:

Գերմանուհիներն արտահայտեցին և՛ զարմանք և՛ վախ:

Յեվ ամբողջ քաղաքում անդադար կրկնում էին.

— Սախեմ, Սախեմ, Սախեմ:

III

Յերեկոյան ժամի ութն եր: Հրաշալի, անդորր, աստղոտ գիշեր: Զով քամին քաղաք է բերում նարնջի պուրակների բույրը և խառնում գարու ածիկի* հոտի հետ:

Կրկեսը պայծառ լուսավորված է. գլխավոր մուտքի առաջ ծխում են ջահերը: Դռան առաջ ծփում են խումբ-խումբ մարդիկ: Կրկեսը ներքուստ լիքն է մարդկանցով: Տեղերի մեջ անցքերը ճոճում են վոտքերի տակ, և շուտով վոչ մի ազատ տեղ չմնաց:

Կրկեսն այնպես լույս է, ինչպես ցերեկը: Լույսի շողերը անդրադառնում են ճաղատ գլուխների վրա, լուսավորում են առևտրականների գերուկ գլուխները, ջահել կանանց և յերեխաների դեմքերը:

Ամենքն անհամբեր սպասում են ներկայացման բացվելուն:

Վերջապես խփեց վաղուց սպասվող զանգը: Հայտնվում են վեց ախոռապան ու խմբով կանգնում կրկեսի հրապարակի ցանկապատի մոտ:

Ելի մի զանգ, և հրապարակ դուրս թռավ սի ձի՝ առանց սանձի և առանց թամբի, մեջքին շղարշի և ժապավենների մեջ կորած հայտնի կին ձիավոր Լինան:

Սկսվում են թռիչքներ և մարզանքներ. ձին գեղեցիկ վազում է. մտրակները շառաչում են, մի քանի ծաղրածու վժվժում են և

* Հայ գյուղերում ել սովորություն կա գարուց ու ցորենից ածիկ պատրաստել: Նախ ցանում են. ծլերն յեփելով մի քաղցր շփոթ են պատրաստում, շատ քաղցր և համով: Այդ ասվում է ածիկ: Խ. Ա.

շփշփացնում իրար յերեսի: Ելի մի քանի շարժում, և Լինան, կայծակի պես փայլելով, անհայտացավ:

Գալիս է յերկրորդ համարը: Սախեմ բառը բերանից բերան է անցնում: Դիտող հասարակությունը վոչ մի ուշադրություն չի դարձնում ծաղրածուների վրա:

Ախոռապանները բերին բարձր սյուներ, ամրացրին հրապարակի յերկու ծայրում և նրանց վրա քաշեցին մետաղե լարը:

Հանկարծ ամբողջ հրապարակի վրա բոցավառվեց բենգալյան կրակը և շուրջը տարածեց արնագույն փայլ: Յեվ անա այդ հրավառության մեջ պետք է հայտնվի ահռելի Սախեմը՝ «Սև ոձերի» վերջին ժառանգը:

Այդ ժամանակ դուրս յեկավ կրկեսի տեսուչը և դիմեց հանդիսականներին հետևյալ խոսքերով.

— Լեզիներ և ջենտրլմեններ, վողջուհու՞մ եմ ձեզ, այստեղ հավաքվածներդ: Շատ եմ խնդրում հարգելի ջենտրլմեններին և գեղեցիկ լեզիներին, վոր ներկայացման ժամանակ լինեն կատարյալ հանգիստ, չծափահարեն, տեղերը չփոխեն, վորովհետև այս յերեկո Սախեմը ջղայնացած է և սովորականից ավելի վտանգավոր:

Յերբ Լինան թռիչքներ եր կատարում ձիու վրա, Անտիլոպի քաղաքացիները բախտավոր եյին, վոր նստած եյին առաջին շարքերում, վորտեղից «այնպես լավ է տեսնվում»:

Հիմա արդեն նույն մարդիկ նախանձոտ հայացք են գցում վերի կարգերի վրա և գտնում են, վոր «ներքևում խեղդող է»:

Բայց Սախեմը կարող է արդյոք հիշել: Չէ վոր նա վաղ մանկությունիցն է ապրում կրկեսում: Իսկ այնտեղ բոլոր դերասանները

բարեկարգ գերմանացիներ են: Միթե նա դեռ ամեն ինչ չի մոռացել: Վոչ, այդ անկարելի յե:

Տասնհինգ տարվա ընթացքում այս կրկեսում նրա խաղը, շրջապատող միջավայրը, յեղույթները և ծափերը, այս բոլորը, հավանական է, հարկավոր ազդեցություն են արել հնդկի վայրենի բնավորության վրա:

Հիավաթա՛, Հիավաթա՛: Բայց չէ՞ վոր նրանք ել մարդ են: Չէ՞ վոր նրանք՝ գերմանացիները՝ նույնպես իրենց Գերմանիայում չեն, այլ ոտարություն մեջ. բայց նրանք իրենց հայրենիքի մասին մտածում են այն չափով, ինչ չափով թույլ է տալիս նրանց առևտուրը, և «Սև ոձերից» վերջինը պարտական է և կարող է հիշել իր նախնիքներին: Յեվ Սախեմը...

IV

Վայրենի սուլոցը լսվեց ախոռներից և միանգամից ընդհատեց բոլոր մտածմունքները:

Սուլոցի հետ միաժամանակ հրապարակ յեկավ Սախեմն ինքը: Ամբոխի մեջ փափսոցն ընկավ:

— Սա նա յե, սա նա յե:

Տիրեց մեռելային լուռություն: Լսվում եր հրապարակի մուտքի առաջ նորից վառած բենգալյան կրակների ճարձատյունը:

Հաղարավոր աչքեր հառել են առաջնորդի վրա, վոր դուրս է գալիս հրապարակ իր նախնիքների շիրիմների վրա...

Հնդկին իսկապես արժանի յե, վոր իրենով հիանան:

Նա հպարտ է, բարձրահասակ և բարեկազմ: Սպիտակ կզաքիսի մորթուց թիկնոցը գրկում է նրա վայելչակազմ և ճկուն մարմինը:

Նրա հպարտ դեմքը կարծես բրոնզից է կերտած և հիշեցնում է արծվին, հայացքը զուտ հնդկական, հանգիստ, սառը, չարագուշակ: Սախեմը կանգ առավ հրապարակի կենտրոնում և սկսեց ուշադիր դիտել հանդիսականներին, ասես իր համար զոհ եր ընտրում:

Նա լրիվ զինված է:

Ծածանվում են գլխի փետուրները: Գոտկում խրված են ասամակավիճակ* և մորթի մաշկոդ դանակը: Միայն աջ ձեռքում նետի

* Հնդկական զենք, նման կացնի:

և սլաքները փոխարեն կա մի յերկար ձկուն ձող նրա համար, վոր լարի վրա մանգալիս հավասարակշռությունը պաշտպանի:

Սախեմը, յերկու ահագին թռիչք անելով, արձակեց հնդիկների մարտական կոչը:

— 2 վոր դա «Սև ոձերի» կռվի կոչն է, — լսվեց հրկեսում: Նրանք, ովքեր սրանից վոչ շատ առաջ գիշերով հարձակվել էին քնած Հիավաթի վրա և գազանաբար կոտորել էր լորին, իսկույն հիշեցին այդ զարհուրելի ձայնը: Յեւ զարմանալի բան: Այդ մարդիկ, վոր 15 տարի սրանից առաջ Հիավաթեցան այդպիսի հազարավոր հնդիկ մարտիկներից, զգացին՝ թե ինչպես իրենց վրա սառը քրտինք է գալիս:

Բայց տեսուչը մոտենում է հնդիկին և հանգստացնում է նրան: Սախեմը մոտենում է լարին:

Հնդիկը, հայացքը ուղղելով՝ նավթի ջահին, դուրս է գալիս լարի վրա: Լարը ծովում է: Բոպեններ են լինում — նա դառնում է համարյա աննկատելի, և այն ժամանակ Սախեմը կախված է յերևում ողի մեջ: Նա բարձրանում է, ցածրանում է, պահպանելով հավասարակշռությունը: Նրա դեպի առաջ տարածված ձեռքերը, ծածկված արքայական թիկնոցով, Սև արծվի թևերն են հիշեցնում:

Նա ցնցվում է: Ընկավ: Վնչ: Լսվում են ծափեր և արագ լռում: Առաջնորդի դեմքը դառնում է ել ավելի ահուկ: Նրա աչքերը, ջահին հառած, վառվում են մի սարսափելի կրակով:

Կրկեսում անհանգստություն է, բայց ամենքը խորին լռություն են պահտպանում: Այդ ժամանակ հնդիկը մոտենում է լարի ծայրին:

Դեռ լարի ծայրը չհասած՝ Սախեմը կանգ է առնում և յերգում է կռվի յերգը: Զարմանալի բան: Հնդիկների առաջնորդը յերգում է գերմաներեն: Ամենքը, շունչերը պահած, լսում են այդ յերգը, վոր քանի գնում ուժեղանում է և բարձրանում:

Առաջնորդի յերգը մի կոչ է, վայրենի, լիքը գիշատիչ յերանգներով: Յերգում լսվում են այս խոսքերը՝

«Ամեն տարի, մեծ անձրևներից հետո, 500 մարտիկ թողնում էյին Հիավաթան և, դուրս գալով, բռնում էյին կռվի և «մեծ վորսերի» ճանապարհը: Կռվից վերադառնալով՝ այդ մարտիկները զարդարված էյին լինում մորթի մաշկոդ դանակներով: Վորսից վերադառնալով հետները բերում էյին բիզոնների (վայրենի ցուլերի) միսն ու մորթիները, և կանայք վողջուհուհու էյին մարտիկներին մեծ ուրախությամբ:

Հիավաթան բախտավոր էր: Կանայք ապրում էյին իրենց վիզվաճներում, յերեխաները աճում դառնում էյին քաջ, անվեհեր մարտիկներ, կամ գեղեցիկ աղջիկներ: «Սև ոձերը» մեռնում էյին փառքի դաշտում: Նրանց տամազավկաները չներկվեցին կանանց և յերեխաների արյունով, վորովհետև Հիավաթի մարտիկները ազնիվ հոգու տեր մարդիկ էյին:

Հիւսիսային հզոր եր: Բայց յեկան գունատ-դեղնած դեմքերը հեռավոր ծովերից և Հիւսիսային կրակի մատնեցին: Սպիտակ մարտիկները բաց կռիւի չկանչեցին «Սև ոձերին»: Նրանք դավաճանութեն, ինչպէս չախկանները, գիշերով հարձակվեցին նրանց վրա: Այդ գունատ-դեղնած շները խրեցին իրենց դանակները քնած աղամարդկանց, կանանց և յերեխաների կուրծքը:

Հիւսիսային ել չկա հիմա: Սպիտակները նույն տեղի վրա հիմնեցին իրենց քարե վիգվանները: Սև ոձերի ջնջված ցեղը և ավերակները աղաղակում են՝ վրեժ, վրեժ:

Սախեմի ձայնը խռպոտեց: Բոլորի գլխավերևը, լարի վրա, հավասարակշռութիւն պահպանելով, Սախեմը, կատաղութիւնից խելքը կորցրած, վազրի յեր նման: Կրկեսում տիրում եր մեռելային լուսնի լուսն:

Առաջնորդը շարունակեց յերգել:

«Ամբողջ ցեղից վոչ վոք չմնաց, բացի մի մանուկ: Նա թույլ եր և փոքրիկ, բայց դարձյալ յերգվեց հողի մեծ վոգուն, վոր նա վրեժ կառնի: Նա յերգվեց, վոր կտեսնի իր ցեղը կոտորողների դիակները: Նա կվառի մի հսկա խարույկ և կթափի իր թշնամիների արյունը»:

Առաջնորդի վերջին խոսքերը փոխվեցին բացարձակ մոռնոցի:

Կրկեսում բարձրացավ մի տրտունջ, դժգոհութիւն: Հազարավոր հարցեր խոնվում էին նրանց գլուխներում:

Ի՞նչ կանի նրանց այդ կատաղի վազը, ի՞նչ վնաս կարող է հասցնել նրանց: Ի՞նչպէս նա մեն-մենակ իր վրեժը կհանի: Ավելի լավ չի՞ լինի փախչել:

— Այս ինչ է, ինչ, — ամեն կողմից լսվում էին վախեցած կանանց ձայներ։

Հանկարծ Սախեմի կրծքից դուրս պրծավ մի վայրենի մոնչոց։ Լարը սաստիկ տատանվեց, ժաժ ընկավ։ Հնդիկը թռավ հենց ջահի տակ դրված լարն ամրացնող վերելակին և սկսեց թափահարել իր ձեռքի յերկար փայտը՝ լարախաղի թարաղը։

Մի խոսկալի միտք կայծակի պես փայլեց հանդիսականների մեջ։

— Նա ուզում է ջահը ջարդել և կրկեսը վողողել վառվող նավթով։

Սարսափի և հուսահատության գոռում-գոչյունը լցվեց կրկեսը։ Բոլոր հանդիսականները նետվեցին դեպի դուռը։

Հրապարակից գոչում են՝.

«Կանգ առեք, կանգ առեք»։

Առաջնորդը ցատկեց գետին և կորավ դռան մեջ։

Ահա նա նորից դուրս է գալիս՝ ուժասպառ, թուլացած։

Ձեռքին՝ անագե մատուցարան։ Նա մեկնում է նրան հասարակությանը և շշնջում.

— Շնորհեք «Ս և ո ձ ե ռ ի» վերջինին։

Վոսկե և արծաթե դրամները թափվում են մատուցարանի մեջ։

Ինչպես կարող են «Ս և ո ձ ե ռ ի» վերջինին վողորմություն չտալ բնակիչներն Անտիլոպի, վորը հիմնված է Հիավաթի ավերակների վրա։

Քաղաքակրթությունը վերամշակեց Ս և ո ձ ե ռ ի վերջին ներկայացուցչին։ Նա արդեն չէր զգում իր նախնիքների կոչը։

Լեհ գրող Սենկևիչի այս պատմվածքը կենդանի պատկերացնում է, թե ինչպես է կատարվել Հյուսիսային Ամերիկայի նվաճումը գաղթական երոպացիների կողմից։ Գաղթականները ավազակաբար խլել են հնդիկներից, Ամերիկայի վաղեմի բնիկ ազգաբնակչությունից, նրանց հողերը, անխնա կոտորելով նրանց։

Կապիտալիստական աշխարհը գիշատիչ կերպով քանդել է այն բոլորը, ինչ պատահել է իր ճանապարհին, դարձնելով հնդիկներին գաղութային ստրուկներ։ Մի ժամանակ հնդիկները մեծ հողերի տերեր էին։ Այդ հողերը տարածվում էին Ատլանտյան Ովկիանոսի ափերից սկսած մինչև Խաղաղ Ովկիանոսի ափերը։ Իսկ հիմա հնդիկներն ապրում են սահմանափակ հողամասի վրա, վոր հատկացրել է նրանց Հյուսիսային Ամերիկայի կառավարությունը։ Կառավարությունը, խլելով հնդիկներից բոլոր հողերը, փոխաբենը տվել է նրանց մի փոքրիկ հողամաս, վորպեսզի միայն նրանով ապրեն։

Հնդիկների նախկին գյուղերի տեղ հիմա կանգնած են բազմաթիվ բարեկարգ քաղաքներ իրենց ֆաբրիկաներով և գործարաններով, — քաղաքներ, վորոնք հիմնված են բնաջնջված հնդիկների արյան և վոսկորների վրա։

Առաջ Ամերիկայում բնակվող հնդիկների թիվը շատ մեծ էր, իսկ հիմա այդ թիվը հասել է 24.000-ի, վորովհետև հնդիկների ցեղը, տարեց-տարի մեռնելով, պակասում է։ Սրանից դեռ 10 տարի առաջ հնդիկների թիվը 32.000 էր։ Յեւ նրանք իհարկե վոչ մի քաղաքական իրավունք չունեն. խափշիկ կամ հնդիկ սպանելն Ամերիկայում հանցանք չի համարվում, և ամերիկացին այդ սպանության համար չի յենթարկվում վոչ մի պատժի։

Լեհինիզմի ծրագրում կա մի կետ — ազատել գաղութային ստրուկներին կապիտալի տիրապետությունից, նրանց բնաջնջող, նրանց անխնա շահագործող կապիտալի տիրապետությունից։

Г. Сенкевич

Вождь индейцев

На армянском языке.